

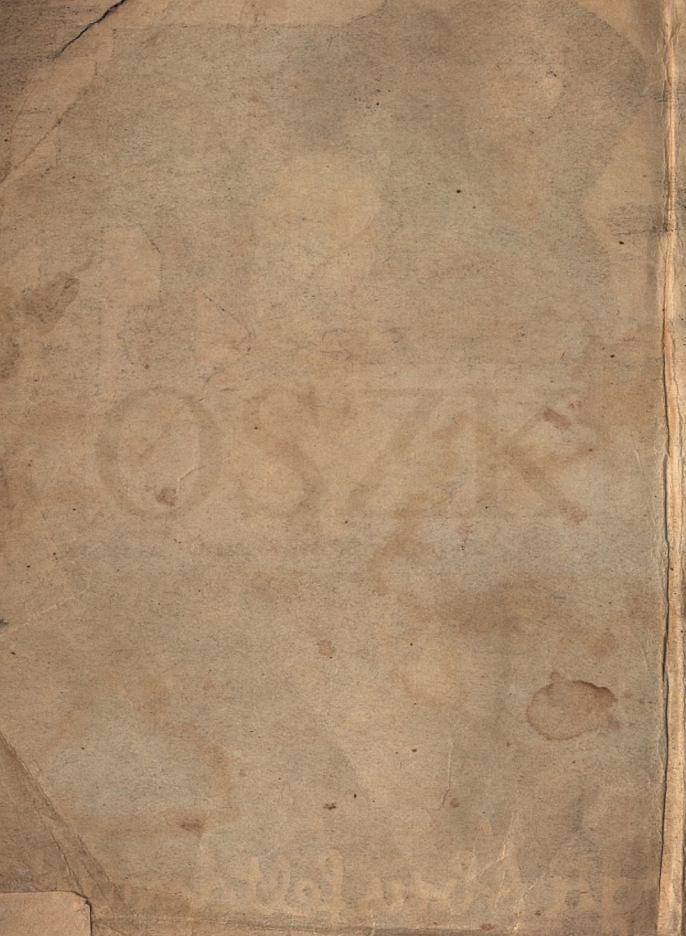
VÁNDOR KÁLMÁN

328.833

ALA
30 f.

Varga Ábris feltámadott

Felelős kiadó: Váradi János. Minden jogot
(a filmesítés és fordítás jogát is) fenntartjuk.
41.080 — 1942. M. E. III. sz. alatt engedélyezve.
A m. kir. Honvéd Haditudósító Alakulatok
házinyomdája.

Vándor Kálmán

VARGA ÁBRIS FELTÁMADOTT

Handwritten: Vándor Kálmán

Handwritten: 1942. XII/24

Handwritten: Vargadró

328. 833

2012

1.

Kolomea.

A szép szál barna zászlós derékban kettétörött oszlop előtt állott. A letörött rész üszkösen feküdt a lábánál, tetején négyszögletes vastáblával, amire halálosan idegen betűkkel egy város nevét préselték. Hogy ez a név mi lehetett, arra a barnaképű zászlós ezekből a betűkből soha az életben rá nem jött volna. Abban a fehérre meszelt kis falusi iskolában, ahol ő tanulta a betűvetést, ezeket a jeleket nem tanították. Sőt, későbbi iskoláiban, a szombathelyi fehér papok gimnáziumában sem találkozott velük. A szombathelyi városházán, ahol hatodik osztályos volt aljegyző, szintén nem akadt dolga olyan emberekkel, akik ezeket a betűket vallották volna magukénak. Legfeljebb Kárpátalján, vagy lent a Bácskában ismerkedhetett volna meg a cirill-betűk rejtelseivel. Még jó, hogy a parancsokból tudta az útírányt. Így most nem kellett az oszlop állva maradt felére szögezett deszkalap ismerősebb betűiből kiolvasnia, hogy ez a város Kolomea.

— A régi világháborúból ismerős név... — gondolta. — Akkortájt is erre jártak a magyar bakák.

Állt az oszlop tövében, nem érzett semmi-féle izgalmat. Mintha nem is félnappal ezelőtt történt volna, hogy egyszerre füttyörészett a füle körül puskagolyó, meg feléje hajított virágcsokrok garmadája. A golyók a temető felől süvöltöttek. Azóta végleg megtértek a temetőbe a partizánok, akik onnan lövöldöztek. A virágokat ukrán, lengyel asszonyok, lányok dobálták feléjük a bevonulás órájában. Még piros-fehér-zöld diadalkaput is ácsoltak nekik.

Elfelejtette a lövöldözőket és elfelejtette a virágokat. Állt a derékban kettétörött oszlop előtt, amelyiken iromba betűkkel az állott, hogy Kolomea és tágra nyitott szemekkel ezt a különös várost nézte.

— Kolomea... — forgatta szájában a szót és nézte a forgatagot, — csuda népség, az már igaz!

A tér egyik oldalán csuparongyba öltözött emberek álltak körül a gulyáságyút. Egy kis levesért könyörögtek s a honvédek nevetve merték tele lábasaikat. Ugyanakkor mindenfelé kék-sárga szalagos férfiakat látott, félrevágott lapostetejű „ukrán” sapkában, szedett-vedett civilruhában, vállukon ütött-kopott karabélyokkal, öreg mordályokkal. A fiatal zászlós mosolygott. Idegen ütemű nótát fodrozott a szél, a felszabadult emberek

boldogan énekeltek, mégpedig négy szólamra. De már az ital is dolgozhatott bennük, a vodka, mert időnkint bele-belekurjantottak. S némelyik két ócska puskával hadonászott a levegőben.

Idegen szavak áradata kavargott körülötte. Volt abban ukrán, volt abban lengyel, de román, jiddis és orosz is bőségesen akadt. Sőt az öregebbje egy-két szóval a magyart is megpróbálta.

Rengeteg kaftánt látott. De gyorsan eltűntek az utcáról. Az ukrán szemekben gyűlölet izzott, a pogromszag úszott a levegőben. Már itt is, ott is pofon csattant, puskatus emelkedett. Általában igen nagy verekedő kedv érzett a lakosságon. Vészesen nézegették egymást lengyelek és ukránok is. Látszott, ha nem félnének a magyar katonáktól, először együtt nekiesnének a zsidóknak, aztán egymást vernék agyon. Rengeteg visszafojtott gyűlölet érik robbanásra. De egyelőre kanállal ették a vaját, vedelték a csáját s nem lettek józanabbak tőle, mert két deci vodkát is töltöttek hozzá. Szívesen kínálták a honvédeket is és hatféle nyelven szidtak bizonyos „komisszárokat“.

Az öreg téren, amit harminc esztendővel ezelőtt az öreg császárról, Ferenc Józsefről neveztek el, később Pilsudszky emlékének szenteltek, végül egészen tegnapig Lenin-térnek emlegettek, hatalmas tömeg állott, mely lelkesen és fáradhatatlanul éljenzett meg minden magyar tankot, min-

den kis csapatot, amely átvonult ott. Még egyre szórták rájuk a virágokat.

— No, — gondolta a fiatal zászlós — ezek nem nagyon rajonghattak a szovjet uralmáért. — Aztán megrántotta a vállát. — Különben.. lehet, hogy azokat is így éljenezték...

Csak úgy céltalanul sodródott az áradatban. Ismerkedett az idegen ízű várossal. Kolomea. Mint egy óriási zsibvásár. Egy gigantikus Teleki-tér.

Egyszer csak ott volt a gettó szélén. Abban a pillanatban két tucat kaftános, nagy fekete karimájú kalap alá bújt gyerek vette körül. Valamennyi kalauzolni akarta.

De jött egy csapat ukrán, kék-sárga karszalaggal, vadul rikkantottak egyet s a gyerekeket mintha a föld nyelte volna el. Azon vette észre magát, hogy egy szűk, sötét sikátorban egyedül van. Fejcsóválva megállott. Micsoda labirintus!

Egyik sikátor a másikból nyílt, keresztül-kasul szelték egymást. Évszázados gyűlöletről, pogromokról vallottak a házak. Mindegyiken szűk, alacsony vaskapu, vagy legalább is vaspánt. S az ablakon rács.

Bokáig piszokban járt. Vakolatlan, tégláig kimart falak között. Néha egy-egy riadt szempárt vett észre, valamelyik ablak mögött, amint kutatva, szándékát lesve útját kísérte.

Idegen, orrfacsaró szagot érzett. Próbálta elemezni. Ételszag? Piszok? Testszag? De nem lehetett kielemezni. Hidegen, nyirkosan csapódott

hozzá ez a szag. A kolomeai gettó sikátorába ezen a kánikulai délutánon sem tudott a nap behatolni.

Az utcán sehol egy lélek. A gettó lakói megéreztek a levegőben lógó pogromszagot, mely az ukránok, lengyelek pillantásaiból áradt feléjük, amíg a gettón kívül a Lenin-téren jártak. Bezárkóztak vaspántos kapuik, vastag spalettás ablakaik mögé. Csak a pillantásuk kémlelte az utcát.

A zászlós lassan ment a szűk sikátorok között. Néha felfegyverzett ukrán csoportokkal találkozott, amint azt keresték, hol akad egy nyitott kapu. Mikor a magyar tisztet meglátták, hátuk mögé dugták a fütykösüket, zsebükbe mélyesztették a hatalmas köveket, tégladarabokat. És némán vonultak a feketére füstölődött házfalak között.

Messziről, a tér felől még mindig hallatszott az éljenzés, mely kijárt minden honvédautónak, átvonuló alakulatnak. A zászlós lassan visszafordult. Park mellett ment el. Két szobor állott egymással szemben. Lenin, aki papirtekercset tartott gipszkezeiben és Sztalin, aki mintha oldalról figyelte volna.

Feldühödött ukránok éppen akkor rántották le talapzatáról Lenint s egy tagbaszakadt férfi csákánnyal verte Sztalin szobrát.

Valamivel odább sötét tömeg szorított fenyegetően a falnak egy sápadt férfit. Arcán halálfélelem ült és egyre azt kiabálta.

— Panye, nem voltam kommunista! Nem voltam kommunista! — de az első fütykös már lesújtott rá. Láta, amint elfehéredve csúszik a falat sűrűlve lefelé a kövezetre. Elment a GPU palotája előtt. Nagy sárgára meszelt épület volt, a lengyelek alatt tanítókat képeztek benne. A kapujára tussal azt írták: A soha viszont nem látásra. Amerre elnézett minden üzlet kifosztva. Bevert ablakaik, ajtóik körül sötét alakok settenkedtek.

Megborzongott.

— Úristen, ha ez fordítva történt volna!

Hirtelen a maga városát, Szombathelyt látta ebben az állapotban. A Legáth-féle csemegekereskedést, kifosztva, settenkedő sötét alakokkal. A Berzsenyi-szobrot, amint ledöntve fekszik a kis parkban. Tisztos szombathelyi polgárokat, bírákat, ügyvédeket, tisztviselőket, a műhelyek munkásait, dolgos parasztokat, amint lerongyolódva, éhesen, ott állanak a gulyáságyúk előtt és egy kis meleg levesért könyörögnek.

Nézte a kifosztott üzleteket itt Kolomeában és a szombathelyieket látta. Most azok lennének ilyenek, üresre kifosztott falakkal, összetört pulatokkal.

A szombathelyi utcákon hevernének szanaszét véres rongyok. Megborzongott. De jó, hogy nálunk nem ilyen képeket lát az ember!

A tér felől egyre dagadó tömeg közeledett.

Halálos némaságban, gyűlölettől izzó szemekkel menetelt a gettó felé.

Látta, hogy a tér másik sarka felől futólépésben honvéd csapat indul, hogy a tömeg útját vágja.

A rendet fenn kell tartani.

Megindult a kaszárnya felé, ahová szakaszát elszállásolta. Úgy érezte, hogy ott van a helye. Vasmezei bakák között.

Egyik kávéházból ukrán nemzeti viseletbe öltözött úrilányok futottak elébe. Invitálták, szeretnék megvendégetni.

Két év óta most merészkednek először az utcára lépni félelem nélkül. Minden borukat, főztjüket oda kínálták boldogságukban. De ő mosolyogva tisztelgett, nemet intett és ment bakáihoz.

Úgy érezte egyedül közöttük van otthon.

Magyarok és parasztok, ahogyan ő is magyar és ő is paraszti sorból nőtt ki.

*

A zaporosjei kolhoz széléről az első pillantás a Lenin szoborra esett. Pjeter Petrovics, amint kora hajnalban kilépett a düledező viskó ajtaján, először is a szalonkabátba öltözött Lenint látta meg. Magas talapzaton állt és ellentétben a gordijewkai Leninnel, aki fekete kabátot viselt, sőt ellentétben a kamienkai Leninnel is, aki pirosra festett ferencjózsef kabátban állt, itt aranyszínű szalonkabátot hordott papírmásé termetén. Közvetlenül

lábai előtt állott a vörösre mázolt szószék, amit Pjetr Petrovics jól ismert minden város, minden falu és minden kolhoz előteréből. Időnkint kénytelen volt a kolhoz munkások tömegében ő is ott állni a szószék előtt és hallgatni a beszédeket, amelyeket a komiszárok tartottak a termelés fokozása érdekében. Rendszerint különböző, igen szigorú büntetések kilátásba helyezésével végződött a lelkesítés.

Pjetr Petrovics öszülő, kúsza szakállával, nehéz lépéseivel mindig fáradt arcával ezen a reggelen is elsőnek Lenin papírmasé arca felé fordult. Még kora hajnal volt. De már mozgás látszott a falu felől. Katonákat is látott, sőt automobilt is. Ott húzott el a viskója előtt. Komisszár-féle ült a hátsó ülésen és mellette rövidre vágott hajú lány katonaruhában.

— Pjetr Petrovics — kiáltott feléje Vaszily.
— Háború van! Az este Moszkvából komisszár jött!

Pjetr Petrovics értelmetlenül nézett a fiatal Vaszilyre, aki minden este elment a szovjetházba, hogy meghallgassa a beszédeket.

— Mit nem mondasz, Vaszily! Háború? Talán csak rosszul hallottad!

— Már megint nem hiszel nekem Pjetr Petrovics! Ha mondom, már három hete. Maga Sztalin beszélt a rádióba! Megesszük a németeket! Úgy bizony, Pjetr Petrovics! Elindul a vörös hadsereg és meghódítja a világot! A komisszár mondta!

Azzal sietett a falu felé.

Pjetr Petrovics csak állott, ott, ahol a hírt meghallotta. Háború? Fáradt szeme lassan lecsúszkodott. Nekiámaszkodott a dűledező falnak. A behúnyt szemek előtt régi képek húzódtak el. Fialat huszonegyéves legényke, katonabanda, felvirágzott vonat, aztán úttalan utak, sár, sár, robbanó gránátok, egy forró délelőtt, amikor árokban állott és látta, hogy csillogó szuronyokkal ezer meg ezer katoná rohan feléje, ő meg kézigránátokat dobált. Amíg egyszerre a fején ütést nem érzett és le nem roskadt.

Vad kaleidoszkopban szaladtak szeme előtt a régi képek, egy végtelennek tetsző fogolytábor képe, végtelennek tetsző esztendőkkal és rettenetes vágyákozással egy asszony és két kisgyerek után. A felesége, a két kis fia. Az egyiket még nem is látta.

Hát megint háború.

— Te még itt vagy, Pjetr Petrovics? — hallott halkan egy hangot, egy simogató asszonyi kezet érzett. — Fáradt vagy Pjetr? Sokat vagy fáradt mostanában. Pihenned kellene!

Pihenni kellene. De pihenhet-e a kolhoz munkás?

Lassan a felesége felé fordult.

— És ha jön a komisszár? Hogy szabotázs? A csöndes öregasszony fáradtan rábólintott.

— Persze, persze, Pjetr Petrovics...!

Befordult a házba és forró vízzel tért vissza.

— Legalább teát igyál Pjetr Petrovics! Az éjjel csúnyán, szárazon köhögtél! — Leült Pjetr mellé a padra és szomorúan mondotta. — Elvágódasz tőlem, Pjetr! Hazavágódasz!

Pjetr Petrovics fáradt, kidolgozott keze megmozdult. Ránehezedett az öregasszony ráncos kezére. Jelezte, hogy nem vágódik el tőle.

Most már, ami hátra van még, itt múlik elfeletten. Szemben a megaranyozott Lenin szoborral s a vörös szószékkel, amit ideje volna újra festeni, mert a sok eső leáztatta. Minden zápor után kis vörös patakokban folyik le a festék róla.

Most már alighanem itt marad a végső kinyújtózkodásig. Megveregette a felesége kezét.

De a gondolata messze járt, nagyon messze. Vaszily szavai, mikor a háborút jelentették, régi ablak elől rántották el a függönyt és hirtelen igen fájó, igen régi dolgokat kezdett látni.

Legélesebben egy hideg téli reggelt s egy hóba búrkolózott kicsi falut. Valahol nagyon messze, Magyarországon.

II.

Egy vándor kopogtat az ajtón.

Erre a téli reggelre igen jól emlékezett Pálinkás Jutka is, a gencsi jegyző cselédasszonya. Még az esztendőt is tudta. Persze János volt az oka, Kerék Jani, aki azon a reggelen éppen az ablak alatt söpört, míg ő a portörlőrongyot kírázta az ablakon.

— János te! — kiáltott feléje Pálinkás Jutka. — Nem fagy le az orrod ebben a nagy hidegben?

— Nem sok híjja! — adta vissza Kerekes Jani a szót — kegyetlen idő! Aszongyák az éjjel a falu végén fagyott embert találtak!

— Ne mondd már, te! — csodálkozott rá Pálinkás Jutka. — Fagyott embert?

— Az a! Fagyott embert! A falu végén! Isten irgalmazzon annak, akit az erdőn ér az iccaka! Tanúld meg az évet! Ezerkilencszáz-huszonnégy! Aszongyák száz éve nem vót ilyen hideg!

De megjegyezte ezt a napot a gencsi jegyző

is. Már reggel boszúsággal kezdődött a nap. Amikor átjött az irodába, Pálinkás Jutka még be sem fűtött, nyitott ablakon át tolta a szelet Kerék Jánossal.

— Ejnye, már a jó dolgotat! — háborodott fel. — Teszed be rögtön az ablakot! Ordító hideg van s neked nincs jobb dolgod, mint a nyitott ablakon át beszélgetni? Na, egy-kettő, fűts be gyorsan!

Pálinkás Jutka ijedten látott a kályha megakadásához, de ez már nem változtatott rajta, hogy a jegyző didergett az irodában.

— Aszongya a János, hogy iccaka fagyott embert találtak a falu végén!

— Már hogyne fagyott volna meg! — pöfögött a jegyző. — Cudar hideg van! Mozogj már! Rakd azt a kályhát!

— Rakom én, jegyző úr, — nyelvelt Jutka, de a gondolata minduntalan visszajárt a hallottakra. — Ha valaki iccaka az erdőn járt, — mondta — az aligha ért haza! Majd megint hóttan találhatnak rá a favágók! Mint tavaly a gyűrűs zsidóra. Úgy kékre, zöldre fagyott, hogy csak a vörös szakálláról ismertünk rá.

A jegyző fázós ujjakkal a pipáját tömte.

— Hát... aki tegnap indult el, már alighanem megérkezett Szent Péterhez!

— Vagy a pokolba! — vélte Pálinkás Jutka. — Ha valami csavargó féle vót! No, ég a tűz!

Aztán nézzen rá a tekintetes úr! Hogy ki ne aludjon!

— Van már itt valaki?

— Még eddig senki. Ha csak a bíró nem ide igyekszik! Az idegyün.

— Na csak végezd a dolgodat, aztán eriggy!

A gencsi jegyző később szinte borzongva emlékezett erre a délelőttre. Az öreg bíró azóta rég meghalt, de a szavai — bár sose emlegette senkinek — azóta is megmaradtak benne.

— Mi jót hozott bíró uram? — fordult hozzá.

Az öreg paraszt tempósan adogatta a szót.

— Hát — mondta — ami a hozást illeti, annak híjával vagyok. Nem hoztam én semmit. Csak egy kis szűzdohányt a pipámba, meg egy csipetet a jegyző úréba. Ha el nem veszik a pipájában, milyen nagy!

— Nana! Csak nem lesz az olyan kevés? Jutka, te! — kiáltotta az ajtó felé. — Hol van az a törköly?

Az első percek így teltek el. Akkurátus lassúsággal. A bíró csak aztán rukkolt elő:

— Tudja jedző uram, — mondta — ez a Varga Ábris dóga nem hagy nyugtot!

A jegyző értetlenül nézett rá.

— A Varga Ábris dóga? Tiszta dolog az!

— Tiszta — hagyta rá a bíró. — A törvény szerint! De mégis!

— Nem az első — nyugtatta meg a jegyző — nem is az utolsó! A törvény előírja, megadja

rá a módot, nekünk csak az a kötelességünk, hogy a törvény szavának engedelmeskedjünk! A többi az urak dóga, nem a mienk!

— Hászen ... az urak dóga! De ha valami lesz, mégis csak a község kerül bele!

A jegyző a fejét rázta.

— Tíz év telt el azóta! Egy sor írással sem adott életjelt! A felesége mindent megtett! Kerestette, instanciázott! Minden hiába! Az állam holtnak nyilvánította és ezzel kész!

— Hát ... lehet, hogy igaza van jedző uram! De nekem mindig csak Király Gergely dóga jár az eszembe! Arra is kimondta a miniszter, hogy meghótt, aztán mégis meggyűtt! Mikor már senki sem gondolta. Emlékezzen, mi volt! Agyonütötte! Az asszonyt is, meg az embert is! Hiába mondta ki a miniszter, hogy meghótt!

— Nem kell mindig a legrosszabbra gondolni! Ha élne, már jelentkezett volna! Már mind megjöttek, akik vele voltak! Mind azt mondja, hogy meghótt! Elesett. Szegény asszonytól sem kívánhatja senki fia, hogy holta napjáig mást se tegyen, csak az urára várjon!

— Igaz ... csak hát úgy elgondókozik az ember! A mi falunkban még nem vót szükség csöndérekre! Még a kommenizmus után se! Hát mondok, azért. Nem érdemelné az az asszony, hogy kárt tegyen benne! Meg a Mihály sem!

— Ne aggódjék! Nem lesz semmi baj. Az asszonyt ma délelőtt elveszi a Mihály, aztán min-

den rendben lesz. Ennyi az egész. Szegény Varga Ábris pedig ott Lengyelországban, valahol Kolomea mellett, nyugodtan pihen [tovább. Halóporában is nyugodt lehet. Becsületes ember lesz a gyerekei nevelőapja!

— Ami igaz, igaz! — bólintott rá a bíró, — jó ember a Mihály. Becsületes ember, dógos ember, a gyerekekhez is jó szívvvel van! Ami igaz, az igaz! Meg köll hagyni!

— No, látja! Így van ez jól!

Egy órával később ezek az egyszerű szavak csak úgy égették a jegyző lelkét.

Mert alighogy a bíró elment, felüvöltöttek a kutyák és egy toprongyos, elvadúlt szakállú vándort csaholtak körül fenekedve.

Az idegen belépett. Testén rongyos katonaköpeny lötyögött, haja, őszülő szakálla bozontosan vette körül az arcát. De katonásan kihúzta magát.

— Jedző úrnak jelentem alássan, meggyüttem! A jegyző még reggelről mérges volt. Megint egy csavargó.

— Azt látom, hogy meggyütt! — mondta — Csak azt szeretném tudni, hogy mi az ördögnek gyütt pont énhozzám?!

Az idegen egyenesen a szemébe nézett.

— Mert itt az én helyem, jedző úr!

— Hát kicsoda maga?

Az idegen szeme egyszerre könnyektől lett ködös és hangja elcsuklott.

— De megváltozhattam, hogy rám sem ismer!
 — csöndesen bólintott. — Persze... Tíz év nagy idő! Az ember megöregszik, a dereka meghajol! Különösen, ha idegenben hajlítgatják! Aztán akkoriban szakállam sem vót! Meg a ruhám se így nézett ki! — felnézett a jegyzőre. — Hát nem ismer meg jedző uram?

— Nem ismerem!

Az idegen felemelte fejét, fáradt arcán csendes mosoly jelent meg.

— Én vagyok a Varga Ábris!

*

Ez volt az a pillanat, amelyért a gengcsi jegyző még ezerkilencszáznegyvenegyben is emlékezett erre a délelőttre. Sápadtan nézte a toprongyos vándort.

— A... Varga Ábris!

— Az! A Varga Ábris!

— Lehetetlen! Varga Ábris elesett a háborúban! Százan látták, mikor elesett.

A toprongyos vándor felemelte a fejét.

— Hát hazudtak, akik látták! Nem esett el! Itt van! Meggyütt! Meggyüttem!

— Az nem lehet! Maga meghalt! Varga Ábris meghalt! Írás van róla!

— Hazudik az írás. Nem haltam meg!

— Itt az írás! Pecsét van rajta! A miniszter pecsétje!

Az idegen lassan kinyúlt a papír után, forgatta, nehéz szavakkal olvasni kezdte:

— „Holttá nyilvánítás...” Ez az írás azt mondja, hogy én meghóttam! Azt mondja a miniszter, hogy én, Varga Ábris, nem élek?

— Azt!

Az idegen lassan letette az írást.

— Hát...akkor rosszul tudja a miniszter. Itt vagyok. Akiből az Isten nem akar halottat csinálni, abból a miniszter sem tud! Élek!

A jegyző sápadtan nézte.

— Hogy maga él, azt látom. De...de honnan tudjam én, hogy maga tényleg a Varga Ábris?

— hirtelen felvillant a szeme. — Hohó! Vén csavargó! Most már mindent értek! Hogy én erre rögtön nem jöttem rá! — gúnyosan végignézte. — Szóval, éppen ma érkezett meg! Mi! Éppen ma! Pont ezen a napon! Hát lássuk csak azokat az írásokat? Igazolja magát! Igazolja, hogy tényleg maga a Varga Ábris!

Az idegen rongyosszélű papirost kapart elő a zsebéből.

— Tessék, jedző úr! Olvassa el!

A jegyző dadogva olvasta:

Igazolvány... Varga Ábris... honvéd... született... illetékes... hadifogságból hazatért... igazoltatott... katonai szolgálatból elbocsáttatott... hadkiegészítő kerületi parancsnokság...

Az idegen reménykedve figyelte az arcát.

— No! Tekintetes úr! Jó az az írás?

A jegyző sápadtan emelte rá tekintetét

— Jó... — mondta. — Ez az írás jó....

— Hát akkor most már elhiszi a jegyző úr, hogy én vagyok a Varga Ábris?

— Most már — el kell hinnem.

Varga Ábris felszabadultan feléje lépett.

— Jedző úr... most már mehetek haza? A családomhoz?

A jegyző szinte remegve törölgette a homlokát. Üristen? Mi lesz ebből?

— Bocsásson meg, Varga uram! — tanácsatosan tipródott. — Nem ismertem meg... Tudja, régen volt, tíz év, aztán meg is változott, ez a szakáll, ez a ruha...

— Sose baj, jedző úr! — lágyult el Varga Ábris hangja. — Nem ismert meg! Az a fő, hogy itt vagyok! A falumban! A családnál!

— Egy pohár pálinkát! — kapott a jegyző a keze után.

— Bizony, az jó lesz! Egész éjjel az erdőt róttam! Az hittem már nem érem meg a reggelt elevenen!

— Üljön le nálam! — könnyebbült meg a jegyző, — Isten hozta!

— De csak egy kicsinyt! — csillant meg Varga Ábris szeme. Aztán sietek haza!

— Ráér! Ráér! El is felejtettem mondani, nincs otthon az asszony! — szinte felvillanyozta az ötlet. — A gyerekekkel együtt a városba ment! Csak este kerülnek haza! A házba sem tud be-

menni! „Legyen addig az én vendégem! — már hozatta is a kenyeret, a szalonnát. — Éhes lehet! Mikor evett utoljára?

— Bizony... tegnap reggel óta egy falat sem volt a számban!

— Hát pipa dögában hogyan áll? Van-e jófajta dohánya, — sürgölődött körülötte. Már nyújtotta is a zacskóját. — Itt az enyém! Abból gyújtson rá!

Varga Ábris csöndesen tömte a pipát. Fullasztó meghatottságot érzett.

— Tíz esztendő... Bizony, jedző úr, már magam sem hittem, hogy még egyszer hazaérek!

— Ugye, látja! Mi is azt hittük, hogy már régen eltemették!

Varga Ábris csöndesen rábólintott.

— Nem kis híja... Sokszor már én is azt hittem, hogy itt a vég! Még két lépés, aztán összeroskadok! — csöndesen maga elé nézett. — Aztán együtt még két lépés... még kettő, még száz, még ezer! Az ember többet elbír, mint az állat! De semmisem baj, jedző úr! Csakhogy itthon vagyok!

— Csak jó dolog ez az otthon, ugye?

Varga Ábris hangja megforrósodott, szeme nedves lett.

— A legjobb! Ez vót, ami tartotta bennem az erőt! Ott a fogságban! Szibériában! Az, hogy van valami, amiért érdemes! Az otthon! A fehérre meszelt kis ház, a kert, a Riska tehén! Az asszony! Meg a gyerekek! — hangja elcsuklott. — Az

egyiket még nem is láttam! Akkor született, amikor elmentem már! Hát ezért élt az ember! Hogy egyszer haza kerül! Megint látja őket!

A jegyző kegyetlen nehézséget érzett a mellében.

— Aztán... — próbálkozott félénken — nem volt valami helyre muszka menyecske? Ennyi ideig el volt asszony nélkül?

Varga Ábris csodálkozva nézett rá.

— Asszony nélkül? Nem vótam én asszony nélkül! Van nekem feleségem! Oszt ha nem is vót ott, mégis csak velem vót! Az ember nem tudatlan állat! Van gondolatja! — hangja megint elcsuklott. — Ott várt az asszony! Minden iccaka! Amint behúnytam a szememet, már ott vót! Oda ült a szalmazsák szélire! Ott Szibériában! Gondolatban! Odaült, oszt beszélt! Megvigasztalt, elmondta, hogy mi van itthon! Máskor meg rítt szegény, aztán meg én vigasztaltam, hogy ne ríjjatok otthon, visszagyüvök én még! Az a, így vót! Alig vártam, hogy lefekhessem, mert akkor gyűttek! A gyerek is, mind a kettő! Az is, akit nem láttam még... Az egyik csákot kért, pirosat, huszárcsákot! A másik meg ostort, falovat! Én meg, ha vót egy kis időm, hát csináltam nekik! Kis falovat faragtam, meg ostort csináltam. Csak úgy csattogott!

A jegyző sápadtan nézte.

— És ugye... látja... mégis mennyi baj lett.

Mikor meggyűttek! — hangja bizonytalan volt, sápadtan figyelte. — Az asszonyt mással találták.

Varga Ábris nyugodtan mosolygott. Fejét csóválta.

— Én attúl sose féltem! Nem ollan asszony! — egyszerre hamiskásan közelebb húzódott a jegyzőhöz. — Mondja már jegyző úr?

— Mit, Varga uram?

Varga Ábris szeme megcsillant.

— A tekintetes úr tanulmányos ember, okos ember! Én a paraszti eszemmel nem igen tudok semmit kitanálni! Segítsen nekem!

— Miben, Varga uram?

— Tuggya... ott a fogságba, sok vót az üdő! Aztán az ember csak pekulált mindig! Hun ezt, hun azt! Én mindétig azon pekuláltam, hogy milyen lesz az amikor hazagyűvök. Mit szól az asszony? Megismer-e? Vagy mi lesz, hogyan lesz? — nagyot nyelt. — Tudja, én azt gondóttam, hogy csak beállítok haza. Aztán nem mondom meg, hogy én vagyok az Ábris, hanem csak úgy lapítok, hogy most gyűttem Szibériából, sok emberrel vót ott érkezésem, mondok, hogy ott beszéltem a Varga Ábrissal is! — szeme csillogott. Aztán... csak beszélnék nekik! Hogy az Ábris így, az Ábris úgy, így meg úgy, meg ez, meg az... egyszer aztán csak megmondanám, hogy — iszen én vagyok a hites urad, az Ábris!

A jegyző sápadtan hallgatta. A szobában

egyiket még nem is láttam! Akkor született, amikor elmentem már! Hát ezért élt az ember! Hogy egyszer haza kerül! Megint látja őket!

A jegyző kegyetlen nehézséget érzett a mellében.

— Aztán... — próbálkozott félénken — nem volt valami helyre muszka menyecske? Ennyi ideig el volt asszony nélkül?

Varga Ábris csodálkozva nézett rá.

— Asszony nélkül? Nem vótam én asszony nélkül! Van nekem feleségem! Oszt ha nem is vót ott, mégis csak velem vót! Az ember nem tudatlan állat! Van gondolatja! — hangja megint elcsuklott. — Ott várt az asszony! Minden iccaka! Amint behúnytam a szememet, már ott vót! Oda ült a szalmazsák szélire! Ott Szibériában! Gondolatban! Odaült, oszt beszélt! Megvigasztalt, elmondta, hogy mi van itthon! Máskor meg rítt szegény, aztán meg én vigasztaltam, hogy ne ríjjatok otthon, visszagyüvök én még! Az a, így vót! Alig vártam, hogy lefekhessem, mert akkor gyüttek! A gyerek is, mind a kettő! Az is, akit nem láttam még... Az egyik csákot kért, pirosat, huszárcsákot! A másik meg ostort, falovat! Én meg, ha vót egy kis időm, hát csináltam nekik! Kis falovat faragtam, meg ostort csináltam. Csak úgy csattogott!

A jegyző sápadtan nézte.

— És ugye... látja... mégis mennyi baj lett.

Mikor meggyűttek! — hangja bizonytalan volt, sápadtan figyelte. — Az asszonyt mással találták.

Varga Ábris nyugodtan mosolygott. Fejét csóválta.

— Én attúl sose féltem! Nem ollan asszony! — egyszerre hamiskásan közelebb húzódott a jegyzőhöz. — Mondja már jegyző úr?

— Mit, Varga uram?

Varga Ábris szeme megcsillant.

— A tekintetes úr tanulmányos ember, okos ember! Én a paraszti eszemmel nem igen tudok semmit kitanálni! Segítsen nekem!

— Miben, Varga uram?

— Tuggya... ott a fogságba, sok vót az üdő! Aztán az ember csak pekulált mindig! Hun ezt, hun azt! Én mindétig azon pekuláltam, hogy milyen lesz az amikor hazagyűvök. Mit szól az asszony? Megismer-e? Vagy mi lesz, hogyan lesz? — nagyot nyelt. — Tudja, én azt gondóttam, hogy csak beállítok haza. Aztán nem mondom meg, hogy én vagyok az Ábris, hanem csak úgy lapítok, hogy most gyűttem Szibériából, sok emberrel vót ott érkezésem, mondok, hogy ott beszéltem a Varga Ábrissal is! — szeme csillogott. Aztán... csak beszélnék nekik! Hogy az Ábris így, az Ábris úgy, így meg úgy, meg ez, meg az... egyszer aztán csak megmondanám, hogy — iszen én vagyok a hites urad, az Ábris!

A jegyző sápadtan hallgatta. A szobában

mélységes volt a csend. Varga Ábris a keze után nyúlt.

— Jedző úr! Úgye jó lesz így? Lesz nagy öröm! Úgye, Jedző úr? Az asszony csak elsikoltja magát örömében, a gyerek meg odaszalad, hogy „édesapám!” A kisebbik sírvafakad, az ídesanyám meg a nyakamba borul, hogy „ídes fiam! Csakhogy meggyüttél!” Jaj, jedző úr! Ezért érdemes vót szenvedni! Ezért a találkozásért! Úgye jól kipekuláltam?

A jegyző feje lecsuklott. Nem tudott szólni. Varga Ábris értetlenül nézte.

— Jedző úr! Mér hallgat? Butaságot beszéltem? Megbántottam? Bocsásson meg nem akaratlan tettem!

A jegyző sápadtan felemelte a fejét. A hangja remegett.

— Varga uram! Most nekem kell valamit elmondanom. Itt magáról mindenki azt hitte, hogy meghalt.

— De élek!

— Senkisem tudta: a felesége sem tudhatta. Elsiratta, meggyászolta! Feketébe öltözött, halottak napján gyertyát gyújtott a lelkiüdvösségéért! A falu végén látta azt az oszlopot?

— Láttam — mondta nehezen Varga Ábris.

— Azt az oszlopot azok emlékének emeltük, akik a háborúban estek el miérettünk, az országért. Mindegyiknek rávéstük a nevét. Hirdesse örök időig, kik adták életüket a hazájukért!

Varga uram, — a jegyző nagyot nyelt — a maga neve is rajta van! Nem írt, azt hittük, meghalt!

Ábris nézte. Sokáig hosszan, aztán nehezen megmozdult.

— Hát akkor én... most feltámadtam?

— Föltámadott! amire senkisé sem számíthatott! Mert az Úristen úgy rendezte el, hogy akkor tartja meg a feltámadást, amikor már mindenki meghalt! És maga, Ábris gazda — előbb támadt föl! Alighogy elgyászolták. — Két karja tehetetlen mozdulatra tárult. — Ebből van az egész!

Varga Ábris értetlenül nézte.

— Ebből van az egész?

— Ebből! A felesége ott állott egyedül, támasz nélkül, két gyerekkel! Férfikéz nélkül! Nem volt, aki megfogja az eke szarvát! A Tóth Mihály nyolc évig segített neki!

Varga Ábris hirtelen felvágta a fejét. De aztán egyszerre ellágyult a hangja:

— Böcsületes ember!

— Az, Varga uram! Aztán kijött az írás, hogy maga meghalt. A miniszter holtnak nyilvánította. Az asszony feketébe öltözött, fal felé fordította a tükröt, a plébános úrral misét mondatott magáért. Egy álló esztendeig gyászolta.

Varga Ábris feje lassan lehajlott.

— Mindéig jó asszony vót...

— Aztán, — a jegyző hangja elnehezedett, — letelt az esztendő is. Akkor odaállott eléje a Tóth Mihály és azt mondta: nyolc évig itt állot-

tam, segítettém, semmit sem kértem! Most már biztos, hogy szegény Ábris nem jön vissza — légy a feleségem!

Varga Ábris úgy ugrott fel, hogy a szék döngve borult fel mögötte. A hangja csattant.

— A felesége?

A jegyző ijedten kapott a keze után.

— Senkitől sem lehet kívánni, hogy holta napjáig özvegy legyen!

Varga Ábris úgy megszorította a karját, hogy szinte feljajdult.

— Beszéljen! A felesége lett?

A jegyző másik keze az ablak felé lendült.

— Ott!... a szánkó... most jönnek az esküvőre!

Varga Ábris megtántorodott, mint akit letaglóztak.

— Most jönnek az esküvőre...

*

Tizenöt esztendő múlt el azóta. Tizenöt nehéz, hosszú év. Pjeter Petrovics ezen a nyári reggelen a zaporosje-i kolhoz, a kolektivni hospodarstvo egyik düledező háza padkáján mégis tisztán hallotta, ennek a régi téli délelőttnek minden szavát.

Nikolaj Nikolajevics, a lapos orru ukrán ült melléjük a padra, fejét csendesesen ingatva magában motyogott. Mintha a háború hírét nem is hal-

lotta volna, esze egyre azon a kis darab földön járt, amit valaha rég, mielőtt beolvasztották a kollektivni hospodarstvo, a kolhoz közösségébe, a magáénak mondhatott. Últ Pjetr Petrovics mellett és egyre motyogott.

— Miért dolgozunk Pjetr Petrovics? Mondd meg, miért? Egy hektár után százötven kiló búza, száz kiló árpa, nyolcvan kiló rozs és ugyanannyi napraforgómag az adó! Gépekért le kell adni ennek a kétszeresét! Kétszáznyolcvan kiló a takarmányadó! Mi marad nekünk, Pjetr? S ami marad! A kollektivában tíz kopekot adnak egy kiló búzáért, mikor a kenyér kilója két rubel és ötven kopek. És milyen kenyér! Hozzáragad a fogadhoz! Érdemes így?

De Pjetr Petrovics a csendes panaszt nem hallotta. Gencsen járt, még mindig ott volt a fehérre meszelt jegyzői irodában.

Ijedt szavakat hallott ebből a régi, visszavonhatatlanul elszállt időből. A jegyző szavait.

— Varga uram! Még semmi sem veszett el. Még jókor érkezett!

Rá válaszul felhördülő, nehéz paraszti hangok:

— Jókor! Mikor már gyűnnek az esküvőre?

— Jókor! Mert még csak jönnek és nem mennek az esküvőről! Megmondjuk, hogy maga él és minden rendben lesz!

Rettentő feszülés. Aztán keményen újra a szó, Pjetr Petrovics most is tisztán hallotta:

— Nem jegyző úr! Nem mondjuk meg. Én előbb tudni akarom, hogy mi az igazság!

— Megmondtam mi az igazság!

— Az az igazság, akit magam látok! Tudni akarom, hogy mi a dógom! Az-e, hogy haza menjek, az-e, hogy összetörjem őket?

— Legyen eszénél! riadt a jegyző. — Ha nem vigyáz magára, láncra verve viszik el a csendőrök!

De a paraszti hang, amit Pjetr Petrovics hall a régi múltból, tele van fojtott indulattal.

— Jedző úr! Ha nem akarja, hogy bolondot csináljak, menjen innen! — aztán nehezen. — Majd behívjuk. Ha mindent tudok.

Pjetr Petrovics a zaporosjei kolhoz düledező házának padkáján behúnyta a szemét. S a gencsi jegyzői iroda ajtaját látta, amint kinyílt azon a régi délelőttön és belépett rajta Varga Ábris felesége, két kis fia. És mögöttük a tanúkkal Tóth Mihály.

— Jónapot kívánok! — hallotta az asszony meleg hangját. — A tekintetes jedző urat keresnénk!

Varga Ábris ült a széken. Nem tudott feléjük nézni. Fejét lassan elfordította.

— Valami dóga van kint. Várjanak rá.

A lakodalmások leültek. Nagy volt a csönd. Nagy és hosszú. A két virgonc gyerek nehezen is bírta. Bökdösődni kezdtek.

— Hallgattok már adta rossz kölykei! csattant az asszony hangja. De abban a minutában egy férfihang is mozdult. Varga Ábris felfigyelt rá.

Tóth Mihály volt. Békitően, szeretettel. Az asszonyt pírಂಗatta.

— Ne bántsd őket! Hadd játszanak! Kinek árt az a játék?

Varga Ábris feje lassan feléje fordult. Jól megnézte.

Aztán egyszerre megszólalt lassú, nehéz szóval.

— Aztán kérdezte — mi járatban?

És rá Varga Ábrisné meleg hangja, pergő szava:

— Megesküdni gyüttünk vóna! Hát kend mi járatban?

Lassú, nehéz szó:

— Én most gyüttem.

— Aztán messzírű gyütt?

— Hát... ölég messzírű.

— Talán bizony Szombatheerű?

— Még messzibbrű.

— Még messzibbrű? — csodálkozott rá a nagy csöndben az asszony. — Ebbe a rettenetes télbe?

Varga Ábris rábólintott.

— Ebbe a rettenetes télbe! Még messzibbrű. Szibériábú!

— Szibériábú. O, Istenem, Istenem! Fogságba vót, úgy-e? Hadifogságba. Ó, Istenem, szegény ember! Aztán messze van még innen az útja?

Varga Ábris feje lassan elfordult.

— Még nem tudom. Aztán nehezen: — Nem erről a vidékről való vagyok.

— Hogy nem erről a vidékről? csodálkozott rá az asszony. — Hát akkor hogyan került ide?

Varga Ábris kutatón feléje pislantott, aztán azt mondta: betyárbecsületből!

— Csak tán nem hírt hozott valakiről? csatant az asszony. De a törődött ember rábólintott:

— Ollanformát! Egyik pajtásomtól. Akivel sokáig együtt vótam. Egy lágerba. Megfogadtuk, hogy amellik előbb hazakerül, elmegy a másik asszonyához. De lehet, hogy már itthon is van!

— Ó, hogy mit nem mond! — csodálkozott fel az asszony. — Talán már itthon is van? Talán csak nem a Kéky szomszéd? A Kéky Gáspár, aki tavall gyütt meg!

— Kéky? — Ráncolta össze a homlokát az idegen. — Nem a! Nem Kéky az!

— Hát a Balog Péter?

— Balog Péter? Nem a! Balog vót velem több is, de egyse Péter!

— Ejnye, mongya már! — fordult az asszony Tóth Mihályhoz. — Ki gyütt meg mostanság fogságú?

— Ki gyütt meg? — gondolkozott Tóth Mihály.

— Az! Fogságú, aki gyütt!

— Hát... a Kósa János.

— Kósa? Varga Ábris a fejét rázta. — Azt se ismerem! Más lágerba lehetett. Nem ott akibe mi vótunk. Várjon csak, majd eszembe gyut! —

homlokát összeráncolta, mint aki nagyon gondolkodik. — Aszonta, hogy az — alszegen lakik!

— Az alszegen? Ejnye már, Mihály, ki vót fogságba az alszegrú?

— Ki vót? — Tóth Mihály nehéz gondolatú ember. — Hát... vótak! Sokan vótak!

Varga Ábris figyelte őket.

— Mondta azt is, — dobta oda a szót, — hogy két tehene vót! Az egyik — Riska!

Szemét nem vette le az asszonyról. Nézte, hogyan gondolkozik.

— Riska? Ejnye már, Mihály, kinek vót az alszegen Riska tehene?

— Kinek-e?... Hát... nekünk is vót!

— Az ám ni! — csillant meg az asszony szeme. — Nekünk is vót. Merhogy mi is az alszegen lakunk!

— Meg azt is mondta, nézett rájuk Varga Ábris, — hogy két gyereke van.

— Két gyereke? — Tóth Mihályra nézett az asszony. — Mongya már, kinek van az alszegen két gyereke?

— Hát... sok mindenkinek van! — bólintott Tóth Mihály. — Kinek vóna, mikor éppen itt is van két gyerek.

Szeretettel a gyerekekre kacsintott.

Varga Ábris feje lassan felemelkedett. Megállt a gyerekeken. Egy hosszú pillanatig nézte őket, aztán nehezen megszólalt.

— Kié ez a két gyerek?

Az asszony felnevetett.

— Kié vóna? Az enyém!

— A magáé? Hát akkor mér halasztották ennyi ideig az esküvőt?

— O, iszen ez nem a mostanitú való!

— Nem a mostanitú? Hát özvegy?

— Bizony özvegy. — sóhajtott az asszony. — Meghótt szegény, az első uram!

— Nyugodjék békében — mondta Mihály.

— Csak azt tunnám, hol! — Varga Ábrisé szemét könny futotta el. Háborúba vezett el. Tizenhatba. Csak elment, aztán nem is láttam többet. Öt évig kurrentátam! Magam vótam a városba, Mihály még az alispán úrnál is vót: a megyeházán. De ott is csak aszonták, hogy nem tudnak semmit. Várjunk, majd csak gyün az írás. Hogy él-e vagy meghótt! De csak nem gyütt. — Feje lassan lehajlott, Varga Ábris sápadtan, lopva nézte. S az asszony beszélt.

— Én meg itt vótam két gyerekkel. A kisebbik akkor született, még karon ülő vót. Az apja nem is látta. Csak félkezem vót a dologra! Amit a gyerek szabadon hagyott. Majd, hogy éhen nem pusztultunk! — Lassan, szeretettel Tóth Mihályra nézett. . . Akkor gyütt a Mihály! Aszonta, jó cimborája vótam az uradnak, mindétig igen megértetük egymást, hát amíg haza nem gyün, majd én segítek helette. Aztán csak odaállt. Magának dó-

gozott, amikor pedig végzett, nekem segített. Úgy! Vásárkor vásárfiát hozott a gyerekeknek. Aszonta, édesapátok küldi Muszkaországú. Hát így! Nyóc éven át! Az uram meg nem gyűtt...

Varga Ábris a gyerekeket nézte.

— Ezek maradtak...

— Ezek. A nagyobbik Marci. Ez a kisebb meg Ábris. Az apja után.

Varga Ábris egyszerre felvetette a fejét.

— Ábris? Ábris vót az apja?

— Az a! — bólintott rá Tóth Mihály, — Ábris vót szegény komám!

Az idegen egyszerre felemelkedett.

— Nem ollan nagy, derék ember?

— Bizony, derékember vót szegény uram!

— Varga Ábris?

Az asszony halálsápadtan ugrott fel a padról.

— Ismerte kend?

— Ismertem hát! Ez az a pajtásom akit keresek!

Varga Ábrisné torkán rémült sikoltás tört elő.

— El az uram?

— Varga Ábris kiegyenesedett.

— Él hát! Erős, egészséges ember! Mér ne élne?

Pjetr Petrovics a zaporosjei kolhoz udvarán tizenöt esztendő távolából is megremegett. Ott állt az asszony, az arcán határtalan rémület és mellette Tóth Mihály. Hallotta a hangját:

— Hát... ha él az Ábris... akkor én elme-
nek Erzsók!

És látta a két gyereket, amint odarohantak
Tóth Mihályhoz, kis karjukkal két lábát szorították.

— Ne menjen el édesapám!

„Idesapám“... azt mondták, hogy idesapám!”

És hallotta az asszony hangját, amint lehajló
fejfel csendesen azt mondta:

Rosszkor gyűtt meg az Ábris... mint az isten-
csapás...

Pjetr Petrovics erre a régi hangra megreme-
gett. Mint azon a régi, hideg délelőttön Varga
Ábris.

— Mint az... istencsapás?

— Úgy! — csattant az egyik tanu hangja. —
Mint az istencsapás! Akire az írás kimondta,
hogy meghótt, az meghótt!

S aztán csöndesen megint az asszony.

— Eddig egy halottam vót, akit megsirattam.
Most már kettő lesz...

Tóth Mihály csendesen a kalapja után nyúlt.
És elindult az ajtó felé.

Varga Ábris sápadtan állt. Aztán egyszerre
a keze lendült;

— Megálljon kend! — a hangja elcsuklott,
de kimondotta. —

— Ne menjen el, csak tréfáztam!

Dermedten állott mindenki körülötte.

— Tréfa volt?

— Tréfa... — mondta. Nagy lélekzetet vett.
 — Varga Ábris... meghótt! Magam temettem,
 én dobtam rá az első hantot...

— Hát akkor... — sírt fel az asszony, —
 mire vót ez?

Ábris feje lehajlott.

— Semmi az... csak tunni akartam, hogy
 szeretik-e egymást... — és kimondta mégegyszer
 — Varga Ábris meghótt... egy téli reggel, amikor
 már azt hitte, hogy — hazajutott...

Lassú lépésekkel odament az ajtóhoz és kinyitotta.

— Jedző úr, tegye föl azt a nemzetiszín
 szalagot, esküvő lesz.

A jegyző sápadtan súgta:

— Esküvő?

— Esküvő! — bólintott rá Varga Ábris. —
 Ez a tisztességes pógárember el akarja venni ezt
 a tisztességes — özvegyasszonyt...

— És... maga? — súgta a jegyző.

— Magának vót igaza, jedző úr. Hamis az
 írás. Én csak egy csavargó vándorlegény
 vagyok!

Kinyitotta a tarisznyáját, lassan kihúzott egy
 ostort. Aztán egy kis magafaragta falovacskát. Az
 egyiket az egyik, a másikat a másik gyerek kezébe
 nyomta.

— Aztán... — mondta — ne felejtsetek el
 az apátokat.

Még egy pillanatig nézte őket, majd csendesen kifordult az ajtón a hóviharba.

Hallotta, hogy harangoznak. Délre harangoztak. S ő nehéz lépésekkel ment a hóban s úgy érezte, temetésre harangoznak.

Pjetr! — riadt fel Pjetr Petrovics. A felesége ijedt hangját hallotta. — Mi van veled? Hiszen te sírsz!

De Pjetr Petrovics szeretettel megsimogatta az asszony kezét.

— Semmi, Natasa! Csak egy bogár. Bele-repült a szemembe.

Nikoláj Nikolajevics rábólintott.

— Bogár, Natasa! Ilyenkor sok a bogár!

III.

A csendes Don.

A zaporosjei kolhoz határa lenyúlott a Donig. Ide járt halászni Pjetr Petrovics, amíg lehetett. De most már hetek óta katonák tanyáztak a folyóparton s a komisszár revolverrel kergette vissza a halászni akaró parasztokat.

Az elmúlt éjjel meleg volt a helyzet. A komisszár áthajtotta a folyón csapatát. Most csend borult a tájra. Odaát a magyarok oldalán is. Teljes fényében ragyogott felettük a hold, nem tudnak a vizen észrevétlenül átsiklani a szovjetcsónakok, mint az elmúlt éjjel. De azért a parti sásban tágra nyitott szemmel, éles füllel húzódtak meg a honvédek, a víz minden csobbanását meghallották. Hamar megtanulták, hogy a Don nem a Duna, helyenként akár át is gázolhatnak rajta. Már a szovjetek. Hát várták őket. Az előretolt őrszemek ott hasaltak láthatatlanul a sásban, szemük nyitva, tekintetük élesen pásztázta a túlsó partot. A Don lassú hullámaait. Csend volt, néha

egy puskalövés. Pakk. Aztán hármát-négyet vakantott egy-egy gépfegyver és újra csend. Máskor messziről magányos ágyúdörgés. Mintha vihar közeledne. És időnkint haszontalanul — hiszen a hold szinte nappali világosságot borított az éjszakára, — egy-egy felröppenő Sztalin-lámpa.

A fűben csendesesen pihentek a honvédek. Egyik hasmánt feküdt, csendesesen tépegette a fűvet. Mások hanyatt és tekintetük a csillagok között kalandozott. Néha egy-egy szó, halkán, egyszer innen, másszor onnan. Döglesztő meleg után most egy kis szellő fodrozta a hajukat, csendesesen beszélgettek.

Már a maguk módján. Ritka szavakkal, a szavak között nagy szünetekkel. Közöttük némán, csillagokba merült szemekkel keménykötésű zászlós. Az éjszakában talán észre sem vették, hogy közibük keveredett. Bár akkor sem csodálkoztak volna. Tudták, hogy nem szakad le róluk, folyvást közöttük van, egy velük a jóban, egy velük a rosszban. Azt is tudták, hogy közülük való. Maga is paraszti vér!

Jobbra, talán három lépésre tőle, ketten feküdtek. Barnaképű, kemény parasztlegény az egyik, zamatos hangsúlyú, nehéz beszédű. A másik városi legény, ipari munkás. Egy vasgyárról beszélt, gyári munkáról, főképen egy gyári lányról.

Semmi különös. Egyszerű szavak lassú hintáján lóbázták magukat a pihentető, csöndes éjszakában.

— Sírtam, te! — mondta a városi legény csendesen. — Könnyes volt a szemem. Szegény hadapród úr. Civilben nálunk volt igazgatóhelyettes.

A paraszti honvéd lassan feléje fordult.

— Mi vót?

— Igazgatóhelyettes.

— Aztán miféle az?

— Olyan nagy urat, testvér, életedben sem láttál. Az ispánod, intéződ kismiska hozzá! Csodanagy úr! Vagy kétezer munkásnak parancsolt. Azt láttad volna! — belenézett a csillagokba, hangja csöndes volt. — Már azt hittük, hogy valamennyi muszkát átzavartuk a vizen. Egyszerre csak a hajlatból lőni kezdtek. Mi oda! Elöl a hadapród úr. Az igazgatóhelyettes. Ki is füstöltük valamennyit. Aztán hirtelen megint csak egy lövés. Még valaki volt itt. Egész közel, az Isten verje meg. Szegény hadapród úr csak szétcsapta a két karját, mintha meg akarna ölelni valakit, aztán elvágódott... Többet nem jön be a munkaterembe, hogy... „na, emberek, hogyan megy a munka...”

A paraszti honvéd hasmánt feküdt, szótlánul tépdeste a füvet.

— Pedig aszonták, csak a szegény embert küldik. Az úrféle kihúzza magát. — hallgatott egy sort. — Sokat beszélnek. Aztán az ember látja, hogy a fele sem igaz. Elöl vannak a tiszt urak, csakúgy mint mink. Múlt héten az őrnagy úr kapott golyót, két hete a főhadnagy úr. Aszongyák

sebet kapott az „öreg” is. Egészen elől volt. Isten őrizte, hogy rá nem ment. Mellette csapott be az akna. — Köpött egyet. — Fene ette volna meg, itt minden fordítva van, mint ahogyan otthon mondták. Az úr velünk gürcöl, ez a „paradicsom” meg olyan itt, hogy az embernek elcsapja a hasát.

Egy sor hallgatás, azután újra pár szó.

— Már két tábornok fiát is eltemettük! — a városi munkás mondta.

A barnaarcú parasztlegény ránézett.

— Tábornok vót az aptyuk!

— Tábornok!

— Ejha!

Látszott, hogy gondolkozik a dolgon, lassan a másik felé fordult.

— Pedig azok megtehették vóna!

— Mit?

— Hát, hogy jó helyre kerüljenek. Biztosabbra. Megtehették vóna!

A társa rábólintott.

— Megtehették vóna!

A paraszti legény csak nézett maga elé.

— Oszt mégse tették meg!

— Nem tették meg!

Ebben a pillanatban lent a folyókanyarulatban egy kézigránát robbant, utána még vagy harminc. Mint a dühös kutya, úgy vakkantak fel egyszerre a magyar gépfegyverek.

A fiatal zászlós felugrott. Vele a többi honvéd. Egy másodpercnyi tájékozódás, aztán robbant a hang:

— Az Isten verte volna meg őket, nem itt vannak megint!

Vagy harmincan, oroszok gázoltak át a vizen.

Már rohant a zászlós és mögötte a többi legény. Hajrá!

És szorosan mellette a pesti munkás, meg a vasi parasztleány. Mintha a testükkel akarták volna megvédeni.

*

A frissen meszelt Don-menti parasztház előtt feszesen állt az őrszem. Barna arca mozdulatlanul, verejték nélkül állta a júliusi nap rohamát. Kicsit odébb terepszínű autók, mótorkerékpárok. Teljes mozdulatlanság.

Mint bent a ház földes szobájában is.

Pedig nem volt üres. Tábornok ült a gyalu-
latlan asztal mellett, melynek lapján hatalmas térkép feküdt. Mellette vezérkarának főnöke. A fiatal vezérkari őrnagy töltőtolla fehér papírlapot szántott. Időnkint átnézett a térkép felé, ujjával követve az éles kanyart, mely a Don folyását ábrázolta.

Mozdulatlanul állt mögötte parancsőrtisztje.

Kánikulai forróságban izzott az alacsony parasztszoba. A tábornok minden ablakot bezár-
ratott, hogy hang ne zavarja. Egyetlen nagy,

fekete darázs döngött. Újra meg újra az ablak-üvegnek vetette testét, hogy áttörje azt és kijusson a szabad levegőre. De mind hiába.

A szomszéd szobában — falusi iskolaterem lehetett a háború előtt, — együtt volt már a dandár tisztkara. Csak néha hallatszott szó, amint egy-egy új tiszt érkezett és kérdően a szomszédja felé intett.

— Támadási parancs! — súgta a szomszéd.
— Most dolgoznak rajta!

A szép szál barna zászlós a falnak támaszkodva állt. Szeme valahol nagyon messze. Nem Szombathelyen a városban, ahová hivatala kötötte, nem a Palace-kávéházban, ahol esténként egy kis cigánymuzsika mellett a feketéjét szokta meginni. Még távolabb. Túl Szombathelyen, egy kis tiszta faluban, Gencsen járt a gondolata. Tiszta, fehér parasztházban. Az édesanyjánál, a nevelőapjánál, akik nehéz munka után, talán éppen most kocognak be egymás mellett az országúton. Gondolatban ott ült a tiszta ámbituson és az alkonyatban hazatérő nehézlépésű, nehézszavú magyar parasztokat látta, akiknek a fiai most ott szolgálnak a szakaszában. Különös melegséget érzett. Milyen derék fajta. Milyen egy velük s milyen egyek azok is övele. Négy csatát vívtak meg együtt, mindig becsülettel.

Gondolatban szinte végigsimogatta a kis magyar falu távoli házait s bakái szavára gondolt,

amit annyiszor hallott, mióta itt jártak az orosz földön.

— Az ember nem is tudta, zászlós úr, hogy a nyóc holdjával milyen jó dóga van! Mifelénk a disznó is különb ólban lakik, mint ezekben a falukban az emberek.

Gondolatai függönyén át néha halk szavakat hallott.

— Úgy érzem, hajnalban lesz a támadás...

— Tegnap sokat mozgott odaát a muszka!

Aztán egyszerre lábak feszes rándulása, halotti csend. Egy ajtó csapódott.

Az ajtóban ott állt a tábornok, a vezérkari őrnagy és mögötte a segédtsíztje. Mélységes csendben végignézett a szemébe kapcsolódó tekinteteken, aztán a papírlap megmozdult kezében.

— A dandár holnap, VII. hó 18.-án hajnalban 3 óra 15 perckor megtámadja a Don keleti partján szemben álló orosz erőket. Papirost, ceruzákat elővenni.

Közel száz kar rándult meg, aztán ugyanannyi kézben feszült térképek fölé a vonásra készült kéz. Készenlétben a piros ceruzával, mely az ellenség helyzetét s a kékkel, mely a saját helyzetet rajzolta fel.

S már csattant is a tábornok hangja.

— Ellenség helyzete a következő! — Keze pedig beleszántott a falon függő nagy térképbe.

A mélységes csendben szinte kopogtak a

szavak. Ellenség helyzete... saját helyzet... aztán kurtán, de tisztán, élesen, a támadási parancs.

— A Galántay-zászlóalj Usciekuskienél gyülekezik s annak északnyugati kijáratától a főcsapat élével este 20 óra 10 perckor elindul a Banica-Wyseva területre. Erős jobboldalvédet különít ki.

Egy pillanat csend, a tekintetek a térképen.

— A Kovácsy-zászlóalj! Czyrna alatt gyülekezik és élével Ropa felé 20 óra 15 perckor indul. Verebes-zászlóalj!

A magyar zászlós megrándult. Ez az ő zászlóalja. Arca csupa figyelem volt.

— A Verebes-zászlóalj 20 óra 20 perckor felfejlődik a Don-kanyarban. Berey-zászlóalj az előbbihez csatlakozva a Gribec község vonaláig. Felderítés Zaporosje irányában.

A szavak kopogtak. Egymásután a zászlóaljak.

A dandár a Don keleti partján hídfőt alkot.

Hát hajnalban támadás... S az éj leple alatt felderítés, a halkan csobbanó vizen csónakok úsznak át és...

A zászlós csendesen elmosolyodott. Mikor hajnalban eldördülnek az ágyúk, ő a szakaszával már odaát lesz a Don másik partján. Valahol Zaporosje irányában...

A felderítés egy esztendeje az ő szakmája.

Még hallotta a szavakat:

... zászlóaljvezető orvos segélyhelyével... itt és itt települ, aztán az utolsó szavak:

— Szervusztok ! Végeztem !

Mégegyszer a lábak kemény rándulása, sarkak koppanása, s a tábornok eltűnt ajtaja mögött. A tisztek elindultak.

*

Az égen millió csillag ragyogott. A mélységes csendet nem zavarta más, csak a Don habjainak békés loccsanása. Egyetlen lövés sem hallatszott.

A felderítő különítmény, mellyel pontosan két óra harminc perckor elindul a csónakokon a túlsó partra, ott feküdt a magas fűben. Útra készen. Még van egy óra.

Szorosan a bakái között feküdt. Zászlósi rangjelzése beleolvadt az éjszaka sötétjébe.

Arra gondolt, hogy hazudik, aki azt mondja, hogy ilyen felderítő vállalkozások előtt nem érez szorongást.

Igenis, van szorongás. És az nem gyávaság. A természet rendje, az életösztön kiállása. Krisztus is szorongást érzett elfogatása éjszakáján. A lélek ott jelentkezik, hogy legyőzi a szorongását, mert tudja, hogy kötelessége van és vannak célok, amelyek az egyes ember életénél fontosabbak.

Feküdt a magas fűben, két kezét párnának a feje alá tette és gondolata hazaszállott. A kis dunántúli faluba, a gencsi fehér parasztházba. Az

anyjához, nevelőapjához. Hogyan kuporgattak, hogy tanulhasson... Milyen büszkék a fiukra!

Arra kellett gondolnia, hogy mennyi remény, mennyi erőfeszítés szállna jeltelen sírba, ha az a ma éjszakai vállalkozás az életét követelné. Lelkiismeretfurdalást érzett, komisz vagy velük szemben. Miért jelentkezel önként minden veszélyes vállalkozásra? Nem elég, ha a kötelességedet teljesíted?

De ebben a pillanatban felégetett falvak, lán-goló kazlak, rongyokba burkolt, éhező, magukat alig vonzó emberek képe merült fel a szeme előtt. Amiket itt látott az elmúlt esztendőben. Kolomea bukkant fel a szeme előtt, kifosztott üzleteivel, meggyötört polgáraival. Azzal az ügyvéddel, aki Ferenc József uralkodása alatt udvari tanácsos volt és az utolsó két esztendőben abból tartotta fent előregedett testét, hogy kiöntött ételmaradékokat habzsolt, mint egy disznó.

Megrázkódott. Nem, csak ezt ne! Az a kis fehér falu nem juthat erre a sorsra. Azok az emberek ezt soha meg ne ériék. Nem elég a kötelesség. Mindent el kell követni, hogy ez a háború, ez a pusztulás el ne érjen a határokig.

— Nem fontos, hogy velem mi lesz! Az anyám ne kolduljon meleg levest, megszálló, idegen katonáktól!

Lassan felemelte a karját. A sötétben órája foszforeszkáló számlapját kereste.

Öt perc múlva két óra.

Hajnali kettő.

Még félóra.

Cigarettára vágyott. Nagyon szeretett volna rágyújtani. De elnyomta a vágyat. Nem szabad.

Egy fellobbanó gyufa lángja árulója lehet az egész haditervnek.

Nyelt nagyot és nem gyújtott rá.

Némán feküdt, apró neszeket hallott.

Valahol a sötétben halkan csobog a víz. A Don. Látja, hangtalanul fekete árnyak húznak feleje a sásban. Szemét összehúzza, az elsőt azonnal megismeri. A tábornok. Mögötte vezérkari főnöke és a segédtszjtje. S az ezredparancsnok. Még jobban összehúzza a szemét. Igen, a zászlóaljparancsnok is.

Csend van. Mélységes csend. Odaát az orosz — úgy látszik — semmit sem sejt. Nem sejt, hogy a néma csendben, az éjszaka fekete palástja alatt, csónakok surrannak a fekete vizen s a gázlókon óvatosan, fegyverüket súlyban tartva, katonák sora húzódik a keleti part irányában.

A zászlós halkán odaszól a mellette fekvő hadapródörmasternek:

— A fehér szalagokat!

A hadapródörmaster csendesesen tovább adja a parancsot, a zsebekből fehér szalagok kerülnek elő és felhúzódnak a zubbonyujjakra. Tudják, mire való. Az orosz újabban magyar egyenruhát

húz magára, úgy akarja törbecsalni őket. Hát, hogy tudják, ki az igazi honvéd. Erre jó a fehér karszalag. Már ott ül minden karon. Újra csend. Csak a Don locsogása.

A zászlós felnéz az égre. Valami zúgást hall. Lehet, hogy a szovjet Martini-bombázói húznak el a feje felett valamerre. De csak a hangokat hallja, semmit sem lát.

Ebben a pillanatban zörren a sás, felugrik, kemény vigyázzállásban már is jelent. A tábornok áll előtte. Villanyzseblámpájával megvilágít egy kis papírlapot.

— Zászlós úr szakaszával felderít...

— Igenis...

— Felderítésétől igen sok függ. Zaporosje irányában... — halk mondatok, aztán a tábornok keze a sapkájához lendül. A zászlós feszesen tiszteleg. A kis csoport eltűnik az éjszakában.

A zászlós még egyszer az órájára néz. Még húsz perc. Miért nem jelentkeznek a beosztott rajok parancsnokai? De már ott is vannak. A beosztott géppuskás rajparancsnok, aztán az utász-rajé. Végül a kerékpáros rajparancsnok. Most valahol a túlsó parton heves lövöldözés, géppuska is.

A felderítő csoport együtt van. Félhangon parancsokat oszt, még egyszer az órájára néz.

Aztán 2 óra 30 perckor egyszerre egy csobbanás, még egy. A Don nyugati partján három csónak siklik le a vízre. Fekete árnyékok szállnak be.

A zászlós már éppen lépni készül, amikor a századparancsnok hangját hallja.

— Vigyázzatok! Az első felderítő járőrök menetvonalukon ellenségre bukkantak és tüzet kaptak. Zaporosjetől délnyugatra az erdőben kozák lovasezred tanyázik.

— Igenis, százados úr!

— Sok szerencsét!

— Köszönöm, százados úr!

A három csónak elindul. Odaát újra csend. A tüzelés elhallgatott. A zászlós arra gondol, hogy miért hallgatott el. Lehet, hogy az a honvéd járőr nincsen többé?

A három csónak símán siklik. Aztán halk ütődés. Odaát vannak. Egy pillanatig teljes mozdulatlanság. Mindenki figyel. De semmi hang. A kis csoport szótlánul, halkan partra száll. Szét húzódik és megindul Zaporosje irányába.

Valahol nagyon messze színesedni kezd az ég. Keleten most kél a nap. A különítmény előbb a sásban, aztán a napraforgósban halkan húz előre. A zászlós arra gondol, vajjon mi van hátul. És a rádiós leadja az első jelentését.

*

A tábornok kis dombon áll, még a Don nyugati partján. Dél felől egy félszakasznyi német felderítő-osztag húz el mögötte. Három óra. Hajnali három.

Egymásután jönnek a jelentések. Feszült percek. Parancsok.

— Keresztes aknavető szakszparancsnok adott jelre a kis erdőtől kezdje löni a zaporosjei templom mögött látható házcsoportot. Géppuska század: a 2. századot erősíti!

Kovácsnay Miklós százados 3—1. ütegparancsnok kap utasításokat. Három óra tíz. Még öt perc és akkor egyszerre a folyó túlsó partja mellett elhúzódó falu felől tűz csap fel. Minden átmenet nélkül egyik pillanatról a másikra lángol fel. Mi van odaát? Pontosan meglehet állapítani. Puskatűz, majd kézigránát robban. Most géppisztoly kattog, beleszól a géppuska, utána egyszerre felmordúlnak az aknavetők. A felderítő különítmény tűzbe került. Még három perc hiányzik a támadás elindításához, de már csattan a tábornok hangja:

— Egyik üteg az úttól jobbra, másik üteg az úttól balra támogassa a harcolókat! Tűzet a falu főterére!

A völgyből, ahol a falu áll, lángok csapnak fel, már világosodik, látni lehet. Ház ég.

A tábornok vezérkari főnöke gyors parancsokat ad. Szava nyomán megelevenedik a domb, a szélrózsa minden irányába küldöncök rohannak; egy motorkerékpár berreg árkon-bokron át, száguldani kezd az üteg felé.

Ebben a pillanatban a rádió: a Zaporosje irányában felderítő csoport parancsnoka jelentkezik.

Tüzérségi tüzet kér. A vezérkari őrnagy bólint. — Már megtörtént! Rajta!

Három óra tizenöt. Ebben a pillanatban az összes ágyú megcsóvál. Dübörögve megszólal a pokol szimfóniája. Még néhány perc s a völgyben húzódó falu lángban, füstben áll. Egyik ház lángol. A falu felé szegezett látcsövekben apró, terepszínű kis alakok láthatók. „Szökellésszerű” előrenyomulásban közelednek a falu felé. Hirtelen fellángol a falu szélén is egy szalmakazal.

Lihegve jelentő tiszt érkezik. Vezérőrnagy úrnak alázatosan jelentem, a csapatok mindenütt a Don keleti partján állanak már.

A szovjet tüzérség tüze ebben a pillanatban csap le a vízre, hogy az átkelést megakadályozza.

Elkéstek. A csapatok által vannak.

A tábornok int az autójáért.

•

A felderítő különítmény lassan húz előre. A zászlós ott állt a napraforgó táblában, szemén távcső. Pontosán látja, hogy az orosz tüzérség a falu keleti szegélye felett elhúzódó hegyláncon települt. Tisztán látható a torkolattűz.

A zaporesjei kolhoz napraforgósában óvatosan csúsznak egyre közelebb a falu felé.

A zászlós rajta ül a rádióján.

— Halló Vezér, itt Napraforgó! Halló Vezér, itt Napraforgó! Jelentkezik! Jelentkezik!

Látja a honvédeit. A napraforgós szélén van-

nak, gyalogsági ásójukkal lázasan ássák a lövésztornót, az ellenséges tűz egyre közelebb. Hatalmas csapásokkal metszik át az utat álló akácgyökereket.

A zászlós rádiója ismét jelzéseket ad.

— Észrevettek. Ellenséges tüzérség a falu keleti szegélye felett a hegyoldalon!

A gránátok ott csapkodtak körülöttük. Szorosan a földhöz lapulva fedezte magát és géppuskája becsapódását figyelte.

Egyre vadabbá vált a hangorkán.

Egyszerre, ki tudja, hogyan, az édesapja jutott az eszébe. Nem nevelőapja, hanem az édes, akit sohasem ismert. Talán ő is így lapult egyszer régen egy orosz kukoricásban s gránát vágta széjjel. Amint lehet, hogy a következő őt szakítja széjjel.

A hangorkánból kiordított az aknavető, ágyúk bömbölése, hallotta a kísértetiesen recsegő becsapódásokat.

Már két oldalról is pattogtak körülötte a robbanó lövedékek, kúszni kezdett előre. Egyszerre ott volt a tábla szélén. És meglepetve látta, hogy már itt fekszenek a falu szájában. Az egész út nincs odáig több, mint ötven lépés. És orosz gyalogságnak semmi nyoma.

Gyorsan felmérte a látottakat.

Előtte van Zaporosje nyugati szegélye. A faluba vezető műúttól jobbra valami gyárféle. Udvarán egy sereg országos jármű.

Már közvetlen közelükben csapódtak a gránátok. Két lépésre tőle Vigh szakaszvezető megsebesült. Ha továbbra is itt maradnak...

Mi a teendő? Húzódjon vissza? Nem! A mindenségét, ha idáig előre dolgozták magukat, hát visszavonulást aztán mégse!

Előre a gyárhoz! Itt védeni tudják magukat, míg megérkeznek az előrenyomuló csapatok.

A következő pillanatban kiszökkent a kukoricásból. Honvédei mögötte. Három perc múlva ott voltak a gyár udvarán. Cukorgyár. És sehol senki. Lehet, hogy a falut a gyalogság már kiürítette?

Előosztatot indított útnak a falu felé. Felderíteni, van-e még ellenséges katonaság Zaporosjében.

IV.

Pjetr Petrovics harcba száll.

Pjetr Petrovics sohasem volt sokbeszédű ember. De mióta — már egy esztendeje ennek, — megtudta, hogy újra háború van, még csendesebb lett. Szótlanul tett-vett a ház udvarán s csak immel-ámmal dolgozott a kolhozban. A komisszár már kétszer is megfenyegette.

Pjetr Petrovics mind a két esetben buzgón bólogatott, bizonyítgatta, hogy érti ő, miről van szó, ezentúl nagyobb buzgalommal dolgozik a szociális termelés és a bolsevizmus győzelme érdekében. Neki is feszült, de egyszer csak újra gondolkozó lett az arca és a szerszám megállt a kezében. Neki-támaszkodott valamelyik elromlott traktor oldalának és félórán át csak úgy a semmibe nézett bele.

Nikoláj Nikolajevics megfigyelte, hogy ilyenkor néha furcsa, idegen dalokat próbálgatott.

— Megbolondultál, te. Pjetr Petrovics! — korholta ilyenkor, — hogyan jut eszedbe nótázni itt? Még hozzá ilyen bolondos nótákat! Ugyan hol tanultad őket, mifelénk senki sem dalolja!

Az is feltűnő volt, hogy újabban majdnem minden este elkocogott a szovjetházba. De itt is különösen viselkedett. Nikoláj Nikolajevics meg nem érthette. Mondta is Natásának, Pjetr feleségének:

— Megzavarodhatott! Egyre akkor hallgatja a rádiót, amikor olyan nyelven beszél, amit senki sem ért. Meglátod egyszer megüti a bokáját. Mikor mindenki a mi katonáinkat dicséri, ő arról beszél, hogy a vengerszkieket nem olyan könnyű legyőzni! Micsoda számár beszéd ez? Megzavarodhatott Pjetr Petrovics, jó lesz, ha vigyázol magadra, Natasa!

Igen, valóban különösen viselkedett Pjetr Petrovics. Hát nem volt-e különös az is, hogy ezen az éjszakán, amikor a vengerszkiek átjöttek a Donon, nem akart elbújni a pincékbe, kazlakba, hanem egyre kint bolyongott, mint egy kísértet az éjszakában?

Natasa kétszer is utána merészkedett, szerette Pjetrt. A csendes beszédét, a mozdulatlan simogatását, csendes jóságát, szomorú szemét. Féltette, hogy golyó találja. Vagy éppen a komisszár fogja rá a revolverét.

De Pjetr szeliden visszaküldte. Ő maga csak kint maradt az éjszakában akkor is, amikor megkezdődött az ágyúk pokla.

Csak ült a padon tágra nyitott nagy szemekkel és rettentő távolságba nézett. S amikor a falu mögött elhúzódó hegy peremén megszólaltak az orosz ágyúk, szinte eszelősen kémlelte az eget,

mintha a gránátok útját akarta volna követni. Hova csapnak, kibe csapnak?

És egyre két kis pufók arcot látott. Paraszti pufók arcot, amint az egyik ostort, a másik meg egy falovat szorongatott kis kezében.

Ezek a gránátok nem repülnek-e valamelyik kedves, gömbölyű paraszt arca felé?

Pjetr Petrovicsban rettenetes félelem élt. Ott a Don tulsó oldalán, vagy talán a vizen, de az is lehet, hogy már ideáltal az egyik barna, kemény honvédarc abból a kis pufók gyerekarcból fejlődött ki, amelyik tizennyolc évvel ezelőtt, ezerkilencszázhuszonnégyben, mikor olyan kemény hidegek jártak, ott állott az új esküvőjére készülő édesanyja szoknyája mellett.

Pjetr Petrovics pillanatról-pillanatra izgatottabb lett. Már minden ágyúlövésre megreszketett, ami a falu mögül indította gránátjait, aknáit, a nagy víz felé. És egyszerre, akkor már hajnalodott, Natasa, aki megint feljött az emberéért, Pjetrt ott találta a pad előtt. Lent térdelt a földön, két keze összekulcsolva és valami, Natasa számára rettenetesen idegen nyelven, botladozó szavakkal egy imádságot próbált: Miatyánk ki vagy a menyenyekben...

Natasa megborzongott. Kihez imádkozhatik ezekkel az idegen szavakkal Pjetr Petrovics? Ó, csak az ördög lehet, hiszen imájában egyszer sem fordul elő a hospodin pomiluj...

Sűrűn hányva magára a kereszteket ott állt az embere mögött és most a talapzatáról feléje néző, aranyozott ferencjózsef-kabátba öltöztetett Lenin papírmáséból formált szobra sem tudta az imádságtól visszatartani. Pedig máskor félt tőle és ha imádkozott, utána mindig félve nézett ki a szobor felé, helyén áll-e, arcán nem ül-e ott a rosszalás vonása?

*

A felderítő-járőr elindult. A zászlós, kezében kézigránát, ott állt a cukorgyár kapujában s figyelte az útját. Szakaszevezető ment a járőr élén, szerette nagyon. Bátor katona, kemény legény s a szíve mégis csupa jóság. Nem tudott éhezőt, szenvedőt látni maga körül. A lerombolt, felégetett falvakban utolsó falatját is megosztja a lakossággal. Szerette a zászlós. Gyerekkora óta ismerte. Hiszen gencsi volt ő is, együtt jártak az első iskolába és együtt hancúrozták át az első tíz esztendőt. Ő aztán bement Szombathelyre, a fehér papok iskolájába, Szabó Márton pedig megmaradt a faluban, özvegy édesanyja mellett.

— A Juli néni... — jutott eszébe hirtelen a neve. — A Juli néni... Hányszor szelt nekem is kenyeret! Hányszor nyújtott nekem is tejescbögrét...

Szeretettel nézett a fal mellett, lapulva előre húzó járőr, Szabó Márton szakaszevezető széles válla után.

A többi szinte pillanatok alatt történt.

Egyszerre egy ember rohan, rongyos paraszt, nyilván ukrán. Kétségbeesetten mutat az utca vége felé és egyre azt kiabálja:

— Panye! Ruszki! Ruszki!

Az utca végén oroszok vannak. A zászlós első gondolata az, hogy a gyárudvar vastag falával, épületei labirintusával kitűnő fedezéket nyújt. Ha elsáncolják magukat, védekezni tudnak, amíg a főcsapat megérkezik.

De ebben a pillanatban megvillan a szeme előtt egy öreg parasztasszony ráncos arca, könnyörgésre kulcsolódó ráncos keze. Szinte a hangját is hallja. Siránkozó, remegő, paraszti hang.

— Fijam, édes fijam, ne hadd a Mártont! Egy vér vattok! Mi lesz velem, ha a Márton nem gyün vissza?

A zászlós arca egyszerre halotti fehér lesz. Most nem fontos, hogy a gyár biztos fedezék! A Márton!... Márton veszélyben van! Juli néni egyedül marad!

A járőr, élén Szabó Mártonnal most fordul be a főtér felé.

Ebben a pillanatban egy lövés.

Aztán mintha elszabadult volna a pokol. Még látja, hogy Szabó Márton a földre veti magát és céloz, látja amint a golyószórósa odavágja a fegyvert és löni kezd. Gergely János, az a kis vakarcs-honvéd, mint egy zömök pogány isten kiáll és csakúgy szórja a kézigránátot. A zászlós ugrik egyet. Száján artikulátlanul robban a kiáltás:

— Emberek! Előre!

Aztán az osztag rohanni kezd a főtér felé. A zászlós előtt egy pillanatra megcsillan valami aranyló szobor, de ebben a pillanatban nem lát mást, mint Szabó Mártont és társait, akiket meg kell menteni, nem lehet kiszolgáltatni a túlerőnek:

Már látja is az oroszokat, a karja lendül s kezéből kirepül az első kézigránát.

Pjetr Petrovics áll a pad előtt. Szeme lángban ég, rettenetesen tágra nyitva. Termete, mintha két méteresre megnyúlt volna. Hangokat hall. Vészényszavakat.

Egyszerre felordít:

— Magyarok! Magyarok gyünnek! Isten! Magyarok!

Öreg szeme felragyog. Hatalmas öreg teste ellódul a padtól és rohanni kezd. A nagytér üres. De ott jobbra az utca torkolatában, igen ott áll a bál! Vörös katonákat lát, gépfegyverrel rohannak előre, aztán egyszerre megvillan előtte egy zömök kis ember, tizenhét éve nem látott ilyent, de azonnal megismeri: egy magyar honvéd. Valamit rikkant és valamit hajít.

Pjetr Petrovics hallja, hogy a golyók süvitenek körülötte. A templom környéke csak úgy porzik. De Pjetr Petrovics csak rohan előre a golyók záporában, mintha úgy tudná, hogy ezzel a golyók őt nem érhetik, nem találhatják,

hiszen magyar golyók. Rohan a golyózáporban, mintha el akarná söpörni az orosz katonákat, akik most elállják az utat közte és a magyarok között.

De riadtan torpan, orosz gránát vág tölcsért a honvédek előtt és látja, hogy azok lassan visszafelé húzódnak.

Áll a bál. Pjetr Petrovics hirtelen irányt változtat, egy mellékutca felé rohan botladozó öreg lábaival, hogy hátába kerüljön a magyaroknak.

A rövid kis utcán végigbotladozik, befordul, s riadtan áll meg. Egy tisztet lát, két magyar honvéddel, de azt is látja, hogy a kis magyar csapat már tüzet kap a hátába is.

Kadét, golyószórót — ordít a tiszt — hátra, hogy be ne keríthessenek!

Elrohannak. A tiszt — Pjetr Petrovics honnan tudná, hogy zászlós, — egyedül marad.

A keresztutca felől szekér közeledik, paraszt a bakján, de Pjetr Petrovics lélekzete elakad. A szekér mögött fedezve magukat orosz katonák.

S a zászlós egyedül van.

Ordítani akar, de egyszerre nevetni kezd, eszelősen térdeit csapkodva. A golyószórós észrevette. Már oda is durrant. A lovak elesnek, a kocsis a lovak közé zuhan és vagy tizenöt orosz katona rohan visszafelé, amerről jött.

Rohanni kezd a tiszt felé.

A tűz egyre vadabb. A zászlós azt is látja, amit Pjeter Petrovics nem láthat. Hogy nemcsak előlről, hanem oldalról is közelednek. Nincs segítség, bekerítik őket.

— Márton! Szabó Márton! — ordít a szakaszvezető után. — Jobbra, jobbra!

De Szabó Márton nem hallja, járőrével megpróbál előre nyomulni, a tér irányába. Szorosan a falhoz lapulva surrannak s előttük egy orosz golyószóró lövedékei fröcsögnek a kövezeten.

A zászlós egyedül van. S odaátról jönnek, egyre jönnek. Vagy hatvan méterre lehetnek még. Levágódik a földre és tüzel. Egy ház sarka mögül veszi fel a harcot. Látja, hogy újabb orosz raj közeledik. Tüzel s egyszerre azt veszi észre, hogy nincs tovább. Elfogyott a lőszere. Még egy kézi-gránátja van, kihajítja. Látja, hogy robban, négy orosz kivágja a karját és hanyatt esik, de nincs tovább.

S látják az oroszok is. Tussal fordul felfelé a fegyverük s rohanni kezdenek a magyar zászlós felé, aki egyedül van, halálosan egyedül. Honvédei nem tudják. Honvédei fogcsikorgatva küzdenek, hogy elhárítsák a bekerítést, hogy tartani tudják magukat, míg a felmentés megérkezik.

A zászlós felfohászkodik, aztán csapzottan, lihegve fordul egyet maga körül. Legalább egy löcs volna, amit szembefordít a puskatussal. De sehol semmi s az első orosz már lendíti a puskát, hogy lesujtson a koponyájára.

Ebben a pillanatban, a zászlósnak úgy tűnik, hogy egy nagy fekete madár, mint egy szikladarab, zuhan a lesujtani készülő puskatus útjába. Az irány megváltozik s az orosz hanyat zuhanva eltűnik a nagy fekete madár alatt. Egy pillanat az egész. De életmentő.

Most már azt is látja, hogy nem madár volt. Ember. Egy orosz paraszt. És új fegyver lendül, a másik oroszé s lesujt rája. Hallja koponyája reccsenését.

A zászlós villámgyorsan kapja fel az első orosz földre hullott fegyverét, már az ő kezében lendül, mikor egyszerre bezúgnak az utcába a magyar páncélosok, felzeng a pokol orgonája.

Este hat óra van. Tűző nap. Mélységes, békés csend borul a falu fölé. Házak előtt fatöncökön, padokon, ingujjban honvédek ülnek. A kolhosz munkásai körülállják őket, mutogatnak. Cigaretta, kenyeret kérnek. Az arany Lenin lecsúszott talapzata mellé. Fejével nekitámaszkodva rézsutosan az eget nézi.

A volt szovjetház előtt őrszem áll. Az ajtó felett fehér zászlón vöröskereszt. Kötözőhely. A zászlós és Szabó Márton egymás mellett állanak a kötözőben. Egyik puskatus mégis csak elcsúszott a zászlós feje mellett. Kötözni kell. Szabó Márton a karján kapott golyót.

Az orvos-százados szakadatlanul csavarja a kötözőszert.

Ha kicsit odébb talál — mondja a zászlósnak — kettőbe megy a fejed.

— Egy paraszt a muszkára vetette magát!

— Elkeseredett ukrán lehetett... — mondja az orvos-százados, — valami elszámolni valója volt az oroszokkal. Szegény feje. — Odaint a szomszéd szoba felé. — Ott fekszik.

A zászlós szégyenlősen az orvos-százados felé fordul.

— Meglátogathatnám? Bemehetek hozzá?

— Hogyne! — mondja és már Szabó Mártont kötözi. — Eredj csak be!

A zászlós lassan kinyítja az ajtót. Egy ágyat lát és három szalmazsákot. Két honvédet és egy öreg szakállas parasztot. Ott fekszik az egyik szalmazsákon, a szeme nyitva, valahová rettenetes messzeségbe néz. A szája hangtalanul mozog.

A zászlós meghatottan áll a lábainál, látja, hogy nincs magánál. Lassan lehajol fölébe és megsimítja csapzott fehér haját. Az öreg paraszt arca megrándul. Pillantása lassan megkeresi a fölébe hajlót. Valamit mindenáron mondani akar. S a zászlósnak az az érzése, mintha a hangtalanul mozgó szájak magyar szavakat próbálnának.

De nem tudják kimondani. A szemek egyszerre a menyezet felé fordulnak és megállnak. S elpihennek fáradtan az ajkak is.

Fiatal hadnagy-orvos áll mellette.

— Végzett... — mondja. — Hogyan került hozzánk?

A zászlós lassan lefogja az öreg szemét.

— Megmentette az életemet.

Az orvos-hadnagy benyúl a halott zsebébe.

— Talán van valami irata. Legalább tudjad, hogyan hívták.

Rongyos szélű, megbarnult papíros kerül ki valamelyik zsebből. Már kockákra szakadt, úgy kell összerakni.

Az orvos-hadnagy rakosgatja, aztán egyszerre döbbsen a zászlósra néz.

— Te!

— Parancsolj!

— Ide nézz a! — A papírosra mutat. — Magyar volt!

— Magyar?

— Az! — a papír fölé hajol. — Fantasztikus! — döbbsen a zászlósra néz. — Hát nem kísérteties? Úgy hívták, mint téged! Varga Ábris...

Vége.

OSZK

328.833

**Vándor Kálmán:
Varga Ábris
feltámadott**